

UOT 37.0

Nigar Nəsir qızı Niftəliyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi,
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant
<https://orcid.org/0003-2810-9502>
[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(6\).132-135](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(6).132-135)

AİLƏ TƏRBIYƏSİ ZAMANI PEDAQOJİ CƏHƏTDƏN BURAXILAN NÖQSANLAR VƏ ONLARIN ARADAN QALDIRILMASI

Нигяр Насир гызы Нифталиева
преподаватель
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,
докторант по программе доктора философии

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НЕДОСТАТКИ ПРИ СЕМЕЙНОМ ВОСПИТАНИИ И ИХ УСТРАНЕНИЕ

Nigar Nasir Niftaliyeva
teacher at Azerbaijan State Pedagogical University,
doctorial student in the program of doctor of philosophy

PEDAGOGICAL DEFICIENCIES DURING FAMILY UPBRINGING AND THEIR ELIMINATION

Xülasə. Məqalədə ailə tərbiyəsi zamanı pedaqoji cəhətdən buraxılmış nöqsanlar və onların aradan qaldırılması üsullarından bəhs edilmişdir. Aparılmış qeydlər, təhlillər şəxsi elmi təcrübəyə əsaslanır. Müxtəlif ailə qrupları üzərində aparılmış sorğular, uzunmüddətli müşahidə məqalədə əksini tapmış məsələlərdəndir. Burada problemin həllinə elmi-pedaqoji aspektdən yanaşılmışdır. Məqalədə pedaqoji tövsiyələr öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: ailə tərbiyəsi, məktəb mühiti, müəllim, pedaqoji diaqnostika, pedaqoji məsuliyyət

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические недостатки семейного воспитания и методы их устранения. Заметки и анализ основаны на личном научном опыте. Среди вопросов, отраженных в статье - многолетнее наблюдение и опросы, проводимые в различных семейных группах. В данной статье к решению проблемы подошли с научно-педагогического аспекта. В статье также отражены педагогические рекомендации.

Ключевые слова: семейное воспитание, школьная среда, учитель, педагогическая диагностика, педагогическая ответственность

Abstract. Pedagogical shortcomings during family upbringing and methods of their elimination are discussed in the article. Notes and analyzes are based on personal scientific experience. Surveys conducted on different family groups, long-term observation are among the issues reflected in the article. Here, the solution of the problem was approached from a scientific-pedagogical aspect. Pedagogical recommendations are reflected in the article.

Keywords: family education, school environment, teacher, pedagogical diagnosis, pedagogical responsibility

Respublikamızda təhsilin inkişafı dövlətin ən prioritet məsələlərindən biridir. Bu həmişə dövlət başçısının da diqqət mərkəzindədir. Həmişə yeni təhsil texnologiyalarının, innovasiyaların, inkişaf etmiş ölkələrin təhsil sistemlə-

rindəki yeniliklərin hərtərəfli araşdırılması, öyrənilməsi, tətbiqi vacib istiqamətlərdən biridir.(1) Bu ən əsas müəllimlərin də üzərinə böyük məsuliyyət qoyur, daim axtarışda olmaq, öz üzərində işləmək, biliyini artırmaq, yeni təcrü-

bələrdən yararlanmaq və yeniliklərə nail olmaq tələbi qoyur. Bunun üçün müəllim tədris zamanı həm dərstdə, həm də sinifdənənar tədbirlərdə pedaqoji ustalıq nümayiş etdirməlidir. Müəllim təkcə şagirdlə deyil, həm də siniflə, ailələrlə işləməli olur.

Orta ümumtəhsil məktəblərində, xüsusilə də ibtidai siniflərdə müəllimin valideynlərlə kontakt yaratması xüsusi önəm daşıyır və bu şagirdin təlim-tərbiyəsində müsbət təsir göstərir. Ancaq bunda müəllimin məsələyə düzgün yanaşması tələb olunur ki, bu da pedaqoji diaqnostikanın köməyi ilə mümkündür. Müəllim təkcə şagird üzərində deyil həm də valideyn üzərində pedaqoji diaqnostika aparmalı və özü üçün düzgün diaqnoz qoymalıdır ki, şagirdin hansı zəif tərəfləri var və valideynin öz övladı haqqında hansı istiqamətlərdə düzgün, hansı istiqamətlərdə yanlış təsəvvürləri var. Adətən valideynlər əksər hallarda öz övladlarının zəif tərəflərini görə bilmir, bəzən də boyunlarına almaq istəmir, müsbət tərəflərini də daha çox qabardırlar. Müəllim həmçinin dəqiqləşdirməlidir ki, şagirdin zəif tərəflərinin aradan qaldırılması üçün valideynə hansı məsləhətləri və necə verə bilər. Əgər müəllim burada həm şagird, həm valideyn üzərində düzgün pedaqoji diaqnostika aparsa bilsə bunun çox müsbət nəticəsi ola bilər. Bununla müəllim şagirdlərlə olduğu kimi valideynlərlə də ünsiyyət qurarkən hansı valideynlə hansı mövzudan başlamağı, hansı istiqamətlərdə daha çox söhbət etməli olduğunu təyin etməlidir.

Müəllim, xüsusi ilə ibtidai sinif müəllimləri valideynlə düzgün dialoq qurub şagirdin həm də məktəbdənənar davranışlarında özünü tərbiyəli, intizamlı, nümunəvi aparması üçün istiqamətlər göstərə, məsləhətlər verə bilər. Ümumiyyətlə müəllimlə valideynin düzgün qurulmuş "ittifaqı", müəllimin şagirdə verdiyi məsləhətlərin valideyn tərəfindən də təkrarlanması şagirdə istər tədris prosesində, istərsə də tərbiyəsində mühüm rol oynayır. Bir sözlə, müəllimin şagird və valideyn üzərində qurduğu pedaqoji diaqnostika hansı yöndə kömək etməyi, necə yanaşmağı təyin edir, valideyni müəllimin bir nömrəli köməkçisi, şagirdin yaxın "dostu" edir və bu da hökmən öz müsbət nəticələrini verir. Ümumiyyətlə, düzgün qurulan müəllim-valideyn ünsiyyəti şagirdə həm də stimül verir, inam yaradır.

Bəzən valideynlərin böyük əksəriyyəti uşaqlarının işini "yüngülləşdirmək", güya onların əziyyətlərini azaltmaq, onlara güya kömək etmək məqsədi ilə səhv addımlar atırlar. Bu uşaqların qidalanmasından, gigiyenasından, əməyə, işə öyrəşməsindən tutmuş tərbiyəsindən, məktəbə, kollektivə adaptasiyasına, yoldaşları ilə ünsiyyət qurmasına, intizamlı olmasına və s. keyfiyyətlərinə qədər səhv istiqamət verməsindən ibarətdir. (3) Məsələn valideyn övladını vitaminli qidalarla, meyvə-tərəvəzlərlə qidalanmaqdan, şirniyyatlara, yarımfabrikatlara, güya dadlı, əslində isə orqanizmə zərərli qidalara meyilli öyrədirlər. Uşağına güya yaxşı olsun deyərək yuxu rejiminə riayət etmir, uşaq nə vaxt gəldi yatır, nə vaxt istədi oyanır ki, bu da gələcəkdə uşaq üçün böyük problemlər yaradır. Hətta böyük yaşlarında belə valideyn uşağın yatağını, paltarlarını özü sahmana salır. Hansı ki bunu kiçik yaşlarından belə uşaq özü etməyi öyrənməlidir. Hətta belə hallar da olur ki, 2-ci, 3-cü sinifdə oxuyan uşağın yeməyini valideyn qaşıqla ağzına verir ki, uşağa əziyyət olar ya da üstünə dağıdar. Uşağı idmana öyrəşdirmir ki, əziyyət çəkməsin, ağır olar. Uşaq məktəbə qədəm basan gündən onun sərbəstliyini əlindən alır, kiminlə oynamağını, kiminlə yoldaşlıq etməsini valideyn təyin edir. Belə uşaqlar böyük yaşlarında belə valideyn danlağından qorxaraq özləri sərbəst qərar qəbul edə bilmirlər. Valideynlər hətta müəllimin işlərinə müdaxilə etməyə çalışırlar ki, mənim uşağım sinifdə kiminlə otursun, hansı cərgədə, hansı partada otursun və i.a. Belə valideynlər özləri də bilmədən öz övladlarının "dostuna" yox "düşməninə" çevrilirlər, övladlarının gələcəyi üçün böyük çətinliklər yaradırlar.

Belə valideynlər müəllimlərin də işini çətinə salırlar və gələcəkdə övladları da kollektivlə işləməkdə, yoldaşları ilə ünsiyyət qurmaqda, sərbəst qərar qəbul etməkdə, öz işlərini planlaşdırmaqda çox əziyyət çəkirlər. Ancaq müəllimlər belə valideynlərlə də işləməyə məcburdurlar. Məhz belə hallarda müəllim pedaqoji diaqnostikanın köməyi ilə həm valideynlə, həm də şagirdlə düzgün ünsiyyət qura bilər və onları düzgün istiqamətləndirə bilər.

H. İlyasovun fikrincə isə "Valideynlər tərbiyəçilik fəaliyyətlərində bir neçə cəhətə diqqət yetirməlidirlər: onlar uşaqların psixoloji və fizioloji xüsusiyyətlərini, fiziki hazırlığını öyrənməli, uyğun olaraq inkişafetdirici təsir mexa-

nizmini tapmalıdırlar. Eləcə də onların sosial mühitinin məqsədyönlü olmasına təsir göstərməlidirlər, ailə ahənginin pozulmasına yol verməməlidirlər, öz söhbətlərinin, işlərinin, əməllərinin vətəndaşlıq tərbiyəsi təsiri oyatmasına səy etməlidirlər.

Tədqiqat göstərir ki, valideynlər uşaqların inkişaf dövrlərini və həmin dövrlərdəki onlara məxsus xüsusiyyətləri nəzərə alıqda öz tərbiyəvi məqsədlərinə asanlıqla nail ola bilirlər.

Bəlli olduğu kimi şəxsiyyətin formalaşdırılmasında irsi-bioloji və sosial amillərin mühüm əhəmiyyəti vardır. Valideynlər tərəfindən bu cəhətlərdə nəzərə alınmalı və unudulmamalıdır ki, uşaqların vətəndaşlıq tərbiyəsində sosial mühitin və məqsədyönlü tərbiyəvi işin əhəmiyyətli təsiri vardır.”(7.8)

F. Bakışlı isə tədqiqat işini yeniyetmələrin üzərində apararaq belə qeyd edir “ Tərbiyənin çox mühüm tərkib hissəsi olduğundan tərbiyənin prinsipləri eyni zamanda mənəvi tərbiyə üçün də səciyyəvidir. Başqa sözlə, mənəvi tərbiyə işinin təşkilatçıları həmin prinsipləri əldə rəhbər tuta bilirlər.

Mənəvi tərbiyənin humanist yönümdə təşkil prinsipi tələbinə görə aşağıdakılar diqqət mərkəzində dayanır:

1. Yeniyetmənin hüquq və azadlıqlarına hörmətli münasibət;
2. Yeniyetmənin şəxsiyyətinə humanist münasibət;
3. Yeniyetmənin öz-özülə qalmaq hüququna hörmətlə yanaşmaq;
4. Yeniyetməyə gücüçatan və ağıllı tələblərin verilməsi.
5. Onunla aparılan tərbiyə işinin məqsədinin yeniyetməyə bildirilməsi;
6. Yeniyetmə verilən tələbləri yerinə yetirməkdən imtina etdikdə belə onun rəyinin nəzərə alınması;
7. Bu və ya digər səbəbdən (humanitar, dini və b.) onun (tərbiyəolunanın) əqidəsinə zidd olan keyfiyyətlərin formalaşdırılmasından yeniyetmənin imtina etmək hüququnun nəzərə alınması.
8. Verilən tələblərin könüllü yerinə yetirilməsinin vacibliyi;
9. Yeniyetmə şəxsiyyətinin şərəf və ləyaqətini alçaldan cismani və digər cəzalara yol verməmək və s. Yeniyetmələrə fərdi yanaşmaq üçün müəllim, eləcə də valideyn onların qavrayışının, təfəkkürünün, yaddaşının, nitqinin, xa-

rakterinin, temperamentinin, iradəsinin xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdır. Bəzən belə güman edirlər ki, fərdi yanaşma dedikdə bu, yalnız “çətin”, qanun pozan yeniyetmələrə aid bir məsələdir. “Çətin”, qanun pozan yeniyetmələr həqiqətən xüsusi diqqət tələb edirlər. Lakin “uğurlu” yeniyetmələr də diqqətdən kənar qalmalıdırlar. Bu “uğurlu”luğun arxasında xoşagəlməz niyyətlər, yönəlmələr, motivlər və əməllər dayana bilər.

... Şagirdlər ilə aparılan işlərdə mənəvi tərbiyənin aşağıdakı prinsiplərindən fəal şəkildə istifadə olunurdu: 1. Mənəvi tərbiyədə məqsəd aydınlığı prinsipi. 2. Tərbiyə işinin həyatla və ölkəmizin dinc quruculuq işləri ilə bağlılığı prinsipi. 3. Yeniyetmələrin yaş xüsusiyyətlərinin hesaba alınması prinsipi. 4. Fərdi xüsusiyyətlərin hesaba alınması prinsipi. 5. Mənəvi tərbiyə prosesində sistemliliyin, ardıcılığın və fasiləsizliyin gözlənilməsi prinsipi. 6. Mənəvi tərbiyənin zəruri prinsiplərindən biri də nikbinlik prinsipidir. 7. Yeniyetmənin şəxsiyyətinə hörmət etməklə ona verilən düzgün tələbkərlərin uyğunlaşdırılması (mənəvi tərbiyədə hörmət və tələbkərlə) prinsipi. 8. Tələblərdə vahidliyin gözlənilməsi prinsipidir. Mənəvi tərbiyə üzrə yeniyetmələrlə iş apararkən müəyyən prinsiplər əsas götürülməklə yanaşı, eyni zamanda müvafiq metodlar da tətbiq olunur. Həmin metodlar mənəvi tərbiyəliliyin səviyyəsini artırır, keyfiyyətini yüksəldir. Lakin mənəvi tərbiyə metodlarından səmərəli istifadə olunmalı, onların növbələşməsi düzgün təşkil edilməlidir.” (8.11)

G. Hüseynovanın fikrincə, “Ailə tərbiyəsində bir çox nöqsanlar vardır ki, onlar yenidən-tərbiyəyə ehtiyacı olan yeniyetmələrin meydana çıxmasına və onların başqalarına meydan oxumalarına imkan verir. Həmin nöqsanları diqqət mərkəzinə gətirək:

1. Yeniyetmənin xarakter xüsusiyyətlərini müəllimin səthi bilməsi; yeniyetmənin xarakterindəki mürəkkəbliyi və özünəməxsusluğu səhvən çətin tərbiyəlilik kimi qəbul edilməsi;
2. Hədə, cəza, valideynlərə şikayət etməklə yeniyetməyə təzyiq göstərərək, onun müqavimətini qırmağa cəhd.
3. Valideynlərin müəllimlərlə; yaxud yeniyetmənin müəllimlərlə münasibətli münasibətləri və s.

Ailə və məktəb tərəfindən tərbiyə prosesinin təkmilləşdirilməsi, yuxarıda göstərilən tipik

səhvlərin aradan qaldırılması çox vaxt şəxsiyyətin mənəvi aləmində müsbət cəhətlərin intensiv inkişafına səbəb olur.” (5., s. 8)

H.İ. Roeriç isə məsələyə bu aspektdən yanaşır: “Doğrudan da, ən aktual, ən vacib vəzifə uşaq və gənclərin təhsilidir... Adətən təhsili tərbiyə ilə qarışdırmaq adətdir, lakin artıq başa düşmək vaxtıdır ki, məktəb təhsili əksər hallarda qurulduğu kimi, təkcə gəncliyin əxlaqi tərbiyəsinə töhfə vermir, əksinə hərəkət edir. Anglo-Sakson ölkələrində məktəblər əsasən gənclərin əqli inkişafının zərərinə olan fiziki inkişafı ilə məşğul olurlar. Amma idmana hədsiz həvəs xarakterin kobudlaşmasına, zehni degenerasiyaya və yeni xəstəliklərə gətirib çıxarır. Düzdür, müasir ailə şəraitində evdə təhsilin vəziyyəti o qədər də yaxşı deyil. Ona görə də uşaq və gənclərin mənəvi baxımdan ağır və sahibsiz vəziyyətinə ən ciddi diqqət yetirməyin vaxtı çatıb. Bir çox uca məfhumlar vərdəşdən tamamilə çıxıb, ən vulqar rahatlıq və statusa asanlıqla nail olmaq üçün gündəlik düsturlarla əvəzlənib... Təhsil proqramı həyatın özü qədər genişdir. Təkmilləşdirmə imkanları tükənməzdir... Biz bütün məktəb təhsilinə yeni yanaşma və yenidənqurma ərəfəsindəyik... Elmin bütün sahələrində yeni kəşflərin kəmiyyəti və sürəti o qədər sürətlə artır ki, tezliklə müasir məktəb təhsili dövrün yeni

nailiyyətləri və tələbləri ilə ayaqlaşsın və onlara cavab verə bilməmək; bütün təhsil sistemində yeni üsullar işlənib hazırlanmalı olacaq” (6)

Yuxarıdakı müəlliflərin fikirlərini ümumiləşdirərək isə belə deyə bilərik: “Ailə tərbiyəsi zamanı pedaqoji cəhətdən buraxılan nöqsanlar və onların aradan qaldırılması üçün pedaqoji diaqnostikanın üsul və vasitələrindən istifadə edilməli, valideynlər tərəfindən övladlar nəzarət və qayğı ilə əhatə olunmalı, zərurət yarandıqda isə özünütərbiyə və yenidəntərbiyə vasitələrini tətbiq etməlidirlər.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə kütləvi informasiya vasitələrində şagird özbaşınalıqlarının, valideyn məsuliyyətsizliyi, müəllim nəzarətsizliyi, laqeydliyi və bunun yaratdığı ağır fəsadlar, “itirilmiş uşaqların” yaranması barədə məlumatlara tez-tez rast gəlinir. Bu baxımdan, məqalə dövrün problemləri ilə səsleşdiyinə görə aktuallıq kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə ailə tərbiyəsi zamanı pedaqoji cəhətdən buraxılan nöqsanlar və onların aradan qaldırılması ilə əlaqədar məsələlərə elmi aspektdən yanaşılmışdır. Aydınlıq gətirilmişdir ki, belə nöqsanların aradan qaldırılması üçün problemə ciddi yanaşılmalı, müvafiq metodlar sistemləşdirilməlidir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc ailələrin övlad tərbiyəsində daha səriştəli yanaşmasında köməkçi olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. Xəlilov, N.Ə. Ailə tərbiyəsinin bəzi məsələləri. -Bakı: Maarif, -1985, -192 s.
2. Əlizadə, H.Ə., Mahmudova R.M. Sosial pedaqogika. Dərslik. / H.Ə. Əlizadə. -Bakı: “Bakı Universiteti” nəşriyyatı, -2013. -174 s.
3. Quliyev, S.M. Ailə pedaqogikasının mühüm problemləri. -Bakı: Nurlan, -2005, -45 s.
4. Əlizadə, Ə., Abbasov A. Ailə həyatının etika və psixologiyası üzrə müntəxabat. /-Bakı: Maarif, -1989, -232 s.
5. Hüseynova G.Q. Tələbələrin yenidən tərbiyəyə ehtiyacı olan yeniyetmələrlə təlimtərbiyə işinə hazırlanması. Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, -2018.
6. <https://az.wikiquote.org/wiki/T%C9%99rbiy%C9%99>
7. İlyasov H.V. Ailədə kiçik məktəb yaşlı uşaqlarla vətəndaşlıq tərbiyəsi üzrə aparılan işin imkanları və yolları. Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, -2016.
8. Bakışlı F.O. Yeniyetmələrdə mənəvi tərbiyənin diaqnostikası üzrə işin pedaqoji əsasları. Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, -2017.

E-mail:nasir2010@mail.ru
Redaksiyaya daxil olub:25.11.2024